

ПРОФЕСІЙНА АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ

А. А. Гармаш

*Департамент розвитку трудового потенціалу та корпоративної
соціальної відповідальності Федерації роботодавців України, Київ, Україна*
anatol_garm@ukr.net

С. А. Свіжевська

Національний гірничий університет, Дніпропетровськ, Україна
zwetta@rambler.ru

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності широкого впровадження системи незалежної суспільно-професійної акредитації в інноваційній інженерній освіті. Проаналізовано системи акредитації, їхні характерні критерії, що впливають на якість вищої освіти; конкретизовано компоненти, дидактичні умови їх впровадження. Уточнюються поняття інституційної та програмної акредитації, розглядаються критерії еталонної освітньої програми. Метою аудиту інженерних освітніх програм має бути приведення практики навчання відповідно до потреб ринку, підвищення якості освіти, забезпечення прозорості процесів і результатів освітньої діяльності для всіх зацікавлених сторін: роботодавців, студентів, освітнього співтовариства і держави. Обґрунтовано необхідність визнання професійної акредитації як процесу, спрямованого на підвищення якості вітчизняної інженерної освіти. У той же час державна акредитація має функціонувати для забезпечення відповідності якості та рівня навчання державним вимогам. У висновках автори запрошують до обговорення теми професійної (програмної) акредитації та до інших, споріднених тем.

Ключові слова: акредитація, якість освітніх програм, компетентністний підхід, самообстеження, конкурентоспроможність освітніх послуг.

PROFESSIONAL ACCREDITATION OF EDUCATIONAL PROGRAMS AS A CONDITION OF PROVIDING AN INNOVATIVE ENGINEERING EDUCATION

A. Garmash

*Department of labor potential and corporate social
responsibility of the Federation of Employers of Ukraine, Kyiv, Ukraine*
anatol_garm@ukr.net

S. Svizhevska

National Mining University, Dnipropetrovsk, Ukraine
zwetta@rambler.ru

The article is devoted to substantiation need for a broad introduction of independent social and professional accreditation for innovative engineering education. Accreditation system, their specific criteria that affect the quality of higher education; analyzed. Components and didactic conditions of their implementation are fleshed. The concept of institutional and program accreditation is specified, criteria of educational program are considered. The purpose of the audit of engineering education programs should be bringing the practice of training according to market needs, improving the quality of education, transparency of processes and outcomes of educational activities for all stakeholders: employers, students, the educational community and the state. The need for the recognition of professional accreditation as a process designed to improve the quality of national engineering education grounded. At the same time state accreditation must work to ensure that the quality of education and state requirements. In conclusion, the authors are invited to discuss the topic of professional (program) accreditation to other related topics.

Keywords: accreditation, quality of educational programs, competency approach, high school analysis, competitiveness of educational services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У проєкті «Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років» [3] наголошується необхідність приведення змісту вищої освіти, технологій і методів оцінки його якості у відповідність до вимог сучасного суспільства. Як свідчить світовий досвід, для успішного вирішення такого роду завдань особливе значення має розвиток механізмів ефективної взаємодії професійної інженерної освіти з ринком праці.

Одним із проблемних питань вітчизняної вищої освіти слід особливо виділити нерозвиненість незалежних форм і механізмів участі громадян, роботодавців, професійних співтовариств у вирішенні питань освітньої політики, в тому числі, в процесах незалежної громадської оцінки якості освіти.

Державна акредитація при всій її необхідності та важливості не виявляє в належній мірі конкурентоспроможність вузів за якістю освіти. Відсутність реальної конкуренції серед українських вишів позначається в кінцевому рахунку на результатах їх діяльності. Як відомо, державні стандарти вищої професійної освіти встановлюють мінімальні вимоги до змісту освіти. У відповідності з цим принципом визначені й критеріальні показники державної акредитації діяльності ВНЗ. Ці критерії є нижньою планкою вимог, подолавши яку вуз має право видавати державний диплом.

В Україні за однією і тією ж освітньою програмою готують фахівців десятки, якщо не сотні, вузів. Як правило, переважна більшість з них отримує державну акредитацію, і всі вони практично зрівняні в правах видачі диплому державного зразка. Але молоді фахівці цих вузів сильно різняться за рівнем професійної підготовки. Тому одні випускники користуються великим попитом з боку роботодавців; інші – з точно таким же дипломом залишаються незатребуваними [4].

Сьогодні сформувалася думка, що сучасна вітчизняна вузівська освіта відчуває великі труднощі при формуванні необхідних компетенцій у студентів. Незадоволення роботодавців якістю професійної підготовки основної маси випускників породжує кризу довіри між роботодавцями та вузами, викликає розчарування випускників в здобутій освіті. Справа доходить до того, що деякі роботодавці бажать зовсім не мати справи з випускниками.

Вищі навчальні заклади, коледжі та технікуми видають дипломи, які багатьом компаніям нецікаві. За оцінками експертів, від 20 до 30 % освітніх програм вузів, представлених на ринку праці, не дає навіть мінімально необхідного для професійної діяльності набору компетенцій. Роботодавці вважають, що за рівнем знань випускники вузів, коледжів і технікумів останніх років, прийняті на роботу, поступаються тим, хто вже працює.

Є кілька причин того, що якість освіти відстала від життя. По-перше, самі ВНЗ стали для молоді більше формою соціалізації, ніж формою отримання професії: це спосіб проведення дозвілля та засіб комунікації. По-друге, відбулася комерціалізація освіти. Кількість ВНЗ – державних і недержавних – різко зросла, збільшилася кількість філій, до яких найбільше претензій за якість освіти. Як наслідок усього цього, знизилася якість освіти.

У цих умовах компаніям доводиться самим приймати активну участь у підготовці для себе співробітників, створюючи власну систему зовнішньої оцінки якості навчання. Вони атестують нові навчальні програми, програми перепідготовки та підвищення кваліфікації, створюють спеціалізовані науково-освітні центри, в тому числі – міжвузівські, базові кафедри з підготовки затребуваних ними фахівців.

Але це більше схоже на курси підвищення кваліфікації всередині компанії, а не на повноцінну освіту. А з справжніми вузами всі працюють приблизно однаково: спонсорують профільні університети, проводять там «Дні кар'єри», доглядають здібних студентів, призначають їм стипендію, запрошують на практику.

А сьогоднішня потреба незалежного аудиту якості освіти та суспільно-професійної акредитації освітніх програм коледжів та вузів України. Метою аудиту освітніх програм вузів і коледжів має бути приведення практики навчання відповідно до потреб ринку, підвищення якості освіти, забезпечення прозорості процесів і результатів освітньої діяльності для всіх зацікавлених сторін: роботодавців, студентів, освітнього співтовариства і держави.

Вимоги до підготовки інженерів повинні змінитися. Але за неодмінної умови – не на шкоду фундаментальних наук, зокрема, математики, фізики, хімії.

Відомо, що приблизно тільки 75 % випускників працюють за фахом. Але люди з фундаментальним базовою освітою легко знаходять себе в інших галузях: математик – в економіці, фізик – на виробництві тощо. Крім цього, зараз зростає попит на суміщених фахівців, що також збільшує значимість фундаментальної освіти, як основи для цілого спектру спеціальних програм навчання.

З урахуванням стратегії переходу до інноваційної економіки професійна освіта має реагувати на тенденції економічного розвитку країни. Повинні сформуватись нові міждисциплінарні програми підготовки фахівців.

Для врегулювання вищевказаної ситуації, вищі навчальні заклади стали використовувати в адміністративно-управлінській та освітній діяльності підходи, що базуються на принципах забезпечення гарантій якості професійної освіти, що відповідає сьгоднішнім напрямками розвитку національної системи освіти і рекомендаціям Болонського процесу [6].

Що стосується законодавства, то, перш за все, слід уточнити деякі терміни. У світовій практиці відомі два типи акредитації закладів вищої освіти – інституційна і програмна. Інституційна акредитація – це процедура присвоєння статусу освітній установі, здійснювана державними структурами або професійно-освітніми об'єднаннями на основі аналізу відповідності комплексу вимог, встановлених для навчального закладу даного типу та категорії. Програмна акредитація – це процедура оцінки освітніх програм і встановлення їх статусу, здійснювана на основі визначення відповідності вимогам, встановленим структурами державної акредитації або професійно – освітніми об'єднаннями.

Як правило, у багатьох країнах застосовуються обидва види акредитацій, причому в ряді країн вони функціонують незалежно один від одного і мають різні структури управління.

Розглянемо відмінності державної акредитації від суспільно-професійної. Перша і головна відмінність полягає в тому, що державна акредитація здійснюється офіційним органом управління освітою у порядку контролю і нагляду за діяльністю вищих навчальних закладів для підтвердження їх статусу, наділення певними повноваженнями і відповідальністю, насамперед з точки зору інтересів держави. А суспільно-професійна акредитація проводиться неурядовими організаціями для підвищення якості підготовки фахівців з точки зору інтересів суспільства.

Державна акредитація є по суті інституційною, тобто її об'єкт – ВНЗ в цілому. Інституційному підходу відповідають показники і критерії, на основі яких МОН оцінює діяльність вузу. Громадська акредитація є спеціалізованою, при якій оцінюються окремі освітні програми, а не діяльність вузу в цілому. При цьому, природно, використовуються інші показники і критерії [5].

Ще одна важлива відмінність полягає в тому, що державна є по суті академічною, а громадська акредитація – професійною: оцінювати не знання взагалі (природничо-наукові, гуманітарні, фундаментальні і фахові), а готовність випускників до ведення професійної діяльності.

Світова практика така, що професійна акредитація освітніх програм є першим кроком до сертифікації і реєстрації інженера-професіонала. Наприклад, у провідних країнах, для того щоб отримати статус професійного інженера і суттєво зміцнити позиції на внутрішньому і світовому ринках праці, першою умовою є отримання у вищому навчальному закладі освіти за акредитованою професійним співтовариством програмою.

Критерії та процедури державної акредитації вузів та суспільно-професійної акредитації освітніх програм суттєво відрізняються. У першому випадку основна увага приділяється оцінці ресурсів і показників діяльності ВНЗ, а в другому – результатами реалізації освітніх програм з точки зору якості підготовки фахівців. У першому випадку контролюється дотримання державним стандартам освіти в частині мінімальних вимог до змісту освіти та рівня підготовки фахівців, ведеться пошук слабких сторін, а в другому – виявляються особливості і сильні сторони ВНЗ, які позитивно відбиваються на якості освітніх програм і можуть бути розвинені в подальшому. При проведенні комплексної оцінки діяльності вищого навчального закладу для отримання державної акредитації ВНЗ, як правило, «закривається», прагнучи приховати недоліки, а при суспільно-професійній акредитації ВНЗ навпаки «розкривається» для максимальної демонстрації переваги своїх освітніх програм.

Самообстеження, що передуює візиту експертів, при проведенні суспільно-професійної акредитації освітньої програми націлене головним чином на виявлення особливостей підготовки фахівців у даному вузі. Основне завдання самообстеження полягає в тому, щоб якомога повніше і переконливіше відповісти на питання: «Чим в кращу сторону відрізняються випускники даного вузу від аналогічних спеціалістів, які закінчили інші вузи, в чому їх унікальність?» і «Що ще потрібно зробити для того, щоб підвищити якість і конкурентоспроможність випускників?»

Питання незалежної професійної акредитації відносяться до технологічних аспектів реалізації компетентного підходу, так як у світовій освітній практиці поняття компетентності виступає в якості центрального, свого роду «вузлового» поняття. В змістовну частину компетентності вкладаються такі компоненти:

- інтелектуальна і навикова складові освіти;
- ідеологія інтерпретації змісту освіти, формованого «від результату» («стандарт на виході»);
- інтегративна природа, бо вбирає в себе ряд однорідних умінь і знань, що відносяться до широких сфер культури та діяльності (професійної, інформаційної, правової тощо).

На даний час освітні послуги не мають обов'язкових єдиних міжнародних стандартизованих вимог до якості підготовки фахівців. Різні країни, регіони самостійно розробляють свої стандарти, закликаючи інші країни використовувати ці стандарти у своїй практиці. Як правило, в основі таких стандартів використовуються принципи міжнародних стандартів якості різних серії ISO 9000 і британських стандартів BS 5750.

Відсутність єдиних міжнародних стандартів якості освітніх послуг призвело до необхідності інтенсивного розвитку більшістю держав національних систем якості, в які, як правило, входять в якості складових елементів: самообстеження освітніми установами, ліцензування, державна атестація та акредитація. Спостереження за національними системами якості здійснює Міжнародна мережа агентства якості вищої освіти (the International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education – INQAANE).

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

В Україні існує лише державна акредитація [1]. Державна акредитація не відмінняє і не підмінняє собою громадську акредитацію, яка може проводитись професійною спільнотою, відповідними асоціаціями, іншими організаціями, що працюють в галузі освіти, і направлена на встановлення певного рейтингу освітньої організації.

Особлива роль державної акредитації в нашій країні полягає в тому, що вона гарантує відповідність якості та рівня навчання державним вимогам, і випускники навчальних закладів, що навчались за акредитованими спеціальностями, мають право на отримання документа про освіту державного зразка [2].

Недоліки цієї системи натеper: громіздкість нормативно-правової бази, брак кваліфікованих кадрів серед експертів, відсутність ефективного механізму для закриття непрофільних вузів, що не забезпечують належну якість освіти.

Пропозиції щодо оптимізації: введення постліцензійного та міжакредитаційного контролю, міжвідомча взаємодія, електронний порядок подачі заяв, скорочення терміну розгляду заяв, індивідуалізація акредитаційних критеріїв згідно напрямів підготовки.

Недоліки у проведенні процедур ліцензування і державної акредитації:

- відсутність бар'єру для відкриття нових програм недобросовісними освітніми установами
- ослаблення контролю якості у зв'язку з укрупненням груп напрямків
- недостатній облік думки професійної спільноти при проведенні державної акредитації

При проведенні процедур суспільно-професійна акредитація застосовує мультистандартний підхід, що враховує :вимоги державної акредитації, професійні стандарти та кваліфікаційні вимоги, положення і критерії ESG ENQA, моделі досконалості Європейського фонду менеджменту якості (EFQM), Стандарти менеджменту якості Міжнародної організації по стандартизації (ISO 9000), вітчизняні та зарубіжні бенчмарки у сфері професійної освіти.

Основний критерій – оцінка якості освіти – визначається на підставі експертиз результатів навчання за заявленою освітньою програмою.

Оцінка гарантій якості освіти доповнює оцінку якості освіти, характеризуючи здатність освітньої установи протягом строку акредитації підтримувати і підвищувати якість освіти, що надається в рамках програми, яка засвідчується в ході акредитації.

У результаті експертної оцінки за показниками встановлюються рангові значення, які визначаються ступенем впевненості експертів у тому, що освітня програма здатна протягом терміну акредитації підтримувати і підвищувати якість і гарантії якості освіти.

Отримання за освітньою програмою «Акредитації за високими стандартами», тобто отримання найвищих експертних оцінок якості і гарантій якості освіти означає, що програма значно перевищує (порогові) стандарти і демонструє приклади найкращої практики по всіх або за окремими критеріями. Така освітня програма може бути прийнята за еталон.

Об'єкти оцінки: освітні програми, що реалізуються відповідно до галузевого стандарту, освітні програми, що реалізуються за власними освітніми стандартами, програми додаткової професійної освіти, актуальність освітньої програми для роботодавців, результати навчання.

Гарантії якості освіти: стратегія програми, структура та зміст програми, навчально-методичні матеріали, технології та методики освітньої діяльності, професорсько-викладацький склад, науково-дослідна діяльність і реалізація її результатів в освітньому процесі, інноваційна діяльність, соціалізація навчання, освітні та матеріально-технічні ресурси, організація і управління процесом реалізації програм, система менеджменту якості освіти на рівні програми, участь роботодавців в реалізації освітньої програми, участь студентів у визначенні змісту та організації навчального процесу, студентські сервіси, якість підготовки абітурієнтів.

Результати програмної акредитації:

- Формування ефективного інструменту відповідальності і демонстрації рівня якості освіти перед державою, суспільством, абітурієнтами, студентами, випускниками, бізнесом, освітньою спільнотою та співробітниками освітньої установи.

- Підвищення рівня довіри зацікавлених сторін до якості освітніх послуг, результативності та ефективності освітньої установи.

- Зміцнення іміджу та бренду освітнього закладу на ринку освітніх послуг.

- Підвищення конкурентоспроможності випускників освітньої установи на ринку праці.

- Залучення співробітників освітньої установи в роботу з розвитку якості освітніх послуг, підвищення ступеня прихильності співробітників ідеї якості.
- Використання результатів суспільно-професійної акредитації в процедурах державної акредитації

Основні вимоги до компетенції експертів мають бути сформовані з урахуванням думок роботодавців:

Суспільно-професійна акредитація освітніх програм може здійснюватися роботодавцями, їх об'єднаннями, а також уповноваженими ними організаціями. Така акредитація здійснюється в добровільному порядку і не тягне за собою додаткові фінансові зобов'язання держави.

ВИСНОВКИ

Створення в Україні міжнародно визнаної системи акредитації освітніх програм в інженерних галузях є досить важливим кроком для розвитку інженерної освіти та визнання високої якості випускників інженерних вузів. Системи сертифікації і реєстрації професійних інженерів поки не існує, проте відповідність компетенцій випускників акредитованим програмам, вимогам міжнародних реєстрів професійних інженерів, значно підвищить їх професійну мобільність і конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці і сприятиме активізації процесів впровадження компетентнісного підходу в практику інженерної освіти.

Теми для подальшого обговорення:

- рекомендації з проведення зовнішньої експертизи (покроковий алгоритм дій, права і обов'язки всіх залучених до процедури осіб, етичний кодекс експерта і вимоги до відсутності конфлікту інтересів);
- про взаємодію державних і незалежних акредитаційних структур;
- про створення центрів сертифікації кваліфікацій;
- суспільно-професійна акредитація програм стажування і підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ МОН України № 689 від 13.06.2012 «Про затвердження Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу»
2. Андрусенко С. І. Акредитація: організація та проведення у вищих навчальних закладах України / С. І. Андрусенко, В. І. Домніч. – К. : КУЕТТ, 2003. – С. 2.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
4. Морозова Т. До проблеми взаємодії професійних і освітніх стандартів в ІТ-галузі / Т. Морозова, І. Мендзєбровський // Вища школа. – 2012. – № 12. – С. 45–53.
5. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.enqa.eu/files/ESG%20Ukrainian.pdf>
6. Свіжєвська С. Формування сучасних підходів до акредитації у вищих навчальних закладах України / С. Свіжєвська // Вища школа. – 2013. – № 6. – С. 21–35.

REFERENCES

1. Nakaz MON Ukrainy № 689 vid 13.06.2012 «Pro zatverdzhennja Derzhavnyh vymog do akredytacii' naprjamu pidgotovky, special'nosti ta vyshhogo navchal'nogo zakladu»
2. Andrusenko, S. I., Domnich, V. I. (2003) Akredytacija: organizacija ta provedennja u vyshhyh navchal'nyh zakladah Ukrainy. Kyi'v: KUETT.
3. Konceptija rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv (proekt). Access mode: <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
4. Morozova, T., Mendzebrovs'kyj, I. (2012) Do problemy vzajemodii' profesijnyh i osvitnih standartiv v IT-galuzi. *Vyshha shkola*, 12, 45–53.
5. Standarty i rekomendacii' shhodo zabezpečennja jakosti v Jevropejs'komu prostori vyshhoi' osvity. Access mode: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20Ukrainian.pdf>
6. Svizhevs'ka, S. (2013) Formuvannja suchasnyh pidhodiv do akredytacii' u vyshhyh navchal'nyh zakladah Ukrainy. *Vyshha shkola*, 6, 21–35.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2014 р.